

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-30>

УДК 338.48:341

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ТА ВЗАЄМОВІДНОСИНИ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

INTERNATIONAL AGREEMENTS AND RELATIONS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Долинська Олеся Олегівна

доктор філософії, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7977-5700>

Шоробура Інна Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3728-7968>

Біницька Олена Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8746-3515>

Dolynska Olesia, Shorobura Inna, Binytska Olena
Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi

У статті було підкреслено важливість та охарактеризовано основні форми міжнародної співпраці – двостороння співпраця та багатостороння співпраця. Зауважено найбільш важливі міжнародні угоди та конвенції стосовно правового регулювання відносин в сфері міжнародного туризму, укладені в рамках ООН, а також окремі регіональні міжнародні угоди в сфері туризму. Особливу увагу приділено Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Окреслено глобальні безпекові фактори, від яких залежить розвиток туризму в світі. Встановлено, що в умовах війни розвиток туризму в Україні відбувається здебільшого за рахунок внутрішнього туризму у порівняно безпечні регіони країни. Проведено порівняння податкових надходжень від туризму у 2023 році порівняно з 2021 роком за регіонами України.

Ключові слова: туристична галузь, міжнародні договори, міжнародна співпраця, економічний розвиток, воєнний стан.

Tourism appears not only as an important component of global economic development, but also makes a significant contribution to international integration processes. The purpose of the work is to study the current state of international cooperation in the field of tourism in Ukraine and to determine existing and future prospects. The article emphasized the importance and characterized the main forms of international cooperation: bilateral cooperation and multilateral cooperation. The most important international agreements and conventions regarding the legal regulation of relations in the field of international tourism concluded within the framework of the UN, as well as individual regional international agreements in the field of tourism, are noted. Special attention is paid to the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand. The years that turned out to be the most critical for the development of the tourism industry of Ukraine from the point of view of security (2014, 2020 and 2022) are noted. It was emphasized that there is a large tourist potential in Ukraine, which is confirmed by the number of incoming tourists in Ukraine in 2021 – the year when quarantine restrictions were in effect. It was determined that the main test for the tourism industry in Ukraine was a full-scale war, and the main reasons for the reduction of inbound and outbound flows in war conditions were indicated. It has been established that during the war, the development of tourism in Ukraine takes place mostly at the expense of domestic tourism in relatively safe regions of the country. A comparison of tax revenues from tourism in 2023 compared to 2021 by regions of Ukraine was carried out, which made it possible to confirm that regions close to the borders of the Russian Federation and those that are under constant fire from the aggressor are marked by the largest reduction in tax revenues from tourism. Further perspectives of research should

be the development of short-term measures to support the tourism sector within the domestic tourism market, as well as the formation of proposals for long-term strategic plans for the future.

Keywords: tourism industry, international agreements, international cooperation, economic development, martial law.

Постановка проблеми. Туризм постає не лише важливою складовою загальносвітового економічного розвитку, а також вносить значний вклад у міжнародні інтеграційні процеси. Розвинута туристична галузь сприяє наповненню державних бюджетів через сплату значних обсягів податків, підвищує інвестиційну привабливість та покращує імідж держави. В сучасних умовах туристична галузь виходить за національні межі, трансформуючи зовнішньоекономічні державні зв'язки. Важливе місце у розвитку туризму посідає міжнародна співпраця, що реалізується через різні міжнародні угоди та конвенції, конференції, форуми тощо. Обраний Україною шлях до євроінтеграції утворив сприятливе середовище для подальшого розвитку туристичної галузі, однак на цьому шляху постала серйозна екзистенційна перешкода. Російське вторгнення в Україну, що почалося 24 лютого 2022 року, фактично зупинило розвиток туристичної галузі. Проте, Україна має бути готовою до післявоєнного відновлення та розбудови туристичної інфраструктури та нових туристичних напрямів. Для успіху у цій сфері важливо ретельно досліджувати її поточний стан та докладати зусиль для підтримки туризму у воєнних умовах, здійснюючи як короткострокові програми, так і розробляючи стратегії та довгострокові плани.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість туризму для світової економіки, його значний внесок у світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) та економічне зростання відзначено у багатьох роботах дослідників. Так, І. Ковтуник відзначає, що внесок туристичної галузі у світовий ВВП складає майже 11%. У обслуговуванні мандрівників беруть участь спеціалісти із суміжних областей, і, загалом, індустрія туризму утворює близько 130 млн робочих місць. Між розвитком сфери туризму та економічним зростанням, а також показниками соціального та технологічного розвитку, спостерігається пряма залежність. У роботі науковця зазначено основні країни-генератори туристичних потоків: США, Китай, Німеччина, Японія та Велика Британія. До країн-реципієнтів, окрім вище перелічених країн, які як генерують, так і приймають великі потоки туристів, належать також Франція,

Іспанія тощо. [1]. В. Демко дійшов висновку, що міжнародна туристична система утворюється на засадах концепції мондіалізму. Вона полягає в загальній інтеграції низки держав, культур, економік та туристичних напрямів у єдиний туристичний простір. Посилення взаємозалежності країн та «розмивання» транскордонних бар'єрів у процесі розвитку міжнародних відносин та посилення міжнародної співпраці дозволяє розкрити потенціал міжнародного співробітництва і для України [2]. О. Чирва та О. Литвин характеризують міжнародне співробітництво в туристичній сфері як специфічний важіль механізму регулювання світової туристичної діяльності. Водночас, туристична діяльність, яка виступає важливою економічною галуззю, є важливим напрямом стимулювання міжнародної співпраці та інтеграції [3]. К. Бабікова відзначає потужний потенціал розвитку рекреаційного туризму в Україні, однак зауважує, що на сьогоднішній день розвиток зіштовхується з численними соціально-економічними проблемами. Залучення міжнародного досвіду є необхідною складовою процесу їх вирішення [4]. Н. Барвінок акцентує основною проблемою для розвитку міжнародного туризму в Україні широкомасштабне російське вторгнення на територію держави. Науковцем зауважено, що попри деякі припущення, що в майбутньому через війну та її наслідки Україну не скоро побажають відвідувати туристи, в світі існує багато прикладів, що спростовують цей погляд. Окрім іншого, це пов'язано із розвитком «туризму пам'яті», наприклад, як відбулося у Боснії та Герцеговині. Ще одним прикладом є Ізраїль, де й досі тривають бойові дії [5]. Інтерес науковців до розвитку туризму в Україні попри війну доводить, що в цього напрямку є великий потенціал. Навіть якщо в умовах, що склалися, неможливо повноцінно розвивати туризм, особливо міжнародний, це не означає, що цю тему не варто досліджувати та будувати плани на майбутнє.

Метою роботи є дослідження сучасного стану міжнародної співпраці в сфері туризму в Україні та визначення існуючих та майбутніх перспектив.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна співпраця. Туризм є

не лише важливою галуззю економіки, але й виступає потужним інструментом для розвитку культурних та соціальних відносин на міжнародному рівні. Міжнародна співпраця у сфері туризму відкриває нові можливості для розвитку та вирішення загальних економічних проблем. До основних завдань міжнародної співпраці в сфері туризму належать:

- підвищення довіри та взаєморозуміння між країнами через туристичні зв'язки;
- розвиток взаємовигідних відносин в економічній, торгівельній та культурній сферах;
- спільне покращення умов для туристичного обміну між країнами [6].

В науковій літературі розглядають дві форми міжнародної співпраці в туризмі: співпраця на двосторонній та багатосторонній основі. Перша форма виникає за умов укладання міждержавних угод між двома країнами-партнерами. Такі угоди враховують принципи взаємної поваги та рівноправ'я і мають на меті розвиток туристичних галузей обох країн [3]. Співпраця на двосторонній основі визнається найбільш доступною та максимально ефективною, адже не потребує створення додаткових координуючих структур [1]. Від моменту здобуття незалежності Україна уклала понад п'ятдесят двосторонніх угод із країнами світу щодо взаємодії у галузі туризму, що підтверджує взаємне прагнення до співпраці та сприяє зміцненню відносин [7]. Виконання угод найчастіше контролюється національними туристичними адміністраціями, які регулярно проводять зустрічі та обговорюють питання співпраці та подальшого розвитку [1].

Співпраця на багатосторонній основі передбачає кооперацію декількох країн з питань розвитку туристичної галузі. Це реалізовується у формі міжнародних нарад, форумів та через міжнародні туристичні організації [3]. Передусім, серед міжнародних організацій, з якими співпрацює Україна, зокрема, у сфері туризму, слід зауважити Організацію Об'єднаних Націй (ООН). Проблемами міжнародного туризму належать до компетенцій таких органів цієї організації, як Генеральна асамблея ООН, Секретаріат ООН, Економічна і соціальна рада ООН. Також, окремі питання туристичної сфери стосуються діяльності ряду установ, які входять у систему ООН. Так, важливу роль відіграє ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), діяльність якої спрямована на охорону та відновлення туристичних об'єктів, світової культурної,

історичної та природної спадщини. ЮНКТАД (United Nations Conference on Trade and Development) має спеціалізований відділ, що розробляє політику перспектив розвитку міжнародного туризму та займається створенням статистичних баз [1].

ООН спільно зі Світовою організацією торгівлі (СОТ) запровадило низку важливих для розвитку туризму конференцій та форумів, зокрема, Конференція ООН з міжнародного туризму і подорожей 1963 року (Римська конференція) та Всесвітня конференція з туризму 1980 року (Манільська конференція). На останній було зауважено, що міжнародний туризм може повноцінно розвиватися лише за умов підтримання міжнародної безпеки [1].

Міжнародні договори. Найбільш важливі міжнародні угоди та конвенції стосовно правового регулювання відносин у сфері міжнародного туризму, були укладені в рамках ООН. Ці документи стали основою міжнародного туристичного права (рис. 1).

В Україні правову основу міжнародного співробітництва у сфері туризму складають міжнародні договори, укладені відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» [8]. Серед регіональних міжнародних угод в сфері туризму можна відзначити Угоду СНД про співробітництво в галузі туризму від 23 грудня 1993 р., однак Україна вийшла з цієї угоди у 2021 році. Договір було денонсовано через його безперспективність у зв'язку з російською агресією.

У 1994 році було укладено Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [9]. Стаття 72 зазначеного документу була присвячена туризму, закріплюючи напрями розвитку співробітництва між сторонами щодо сприяння туризму, збільшення потоку інформації, передачі «ноу-хау», дослідження можливостей співпраці тощо. Проте у 2017 році ця угода втратила чинність на підставі прийняття нової угоди – Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) [10].

Угода про асоціацію пройшла два етапи підписання. 21 березня 2014 року було підписано політичну частину, 27 червня того ж року – економічну частину. Проте в повному обсязі Угода про асоціацію набрала чинності 1 вересня 2017 року. Туризму в Угоді про асо-

Рис. 1. Міжнародні угоди та конвенції стосовно правового регулювання відносин у сфері міжнародного туризму

Джерело: узагальнено авторами на основі [8]

ціацію присвячено Главу 16. У статті 399 цієї глави зазначено, що метою співробітництва країн у галузі туризму є «зміцнення розвитку конкурентоспроможної туристичної галузі як генератора економічного зростання і стимулювання економіки, зайнятості та валютних надходжень». Принципи співробітництва передбачають повагу до самобутності та інтересів громад, враховують важливе значення культурної спадщини та закріплюють взаємозв'язок між туризмом та захистом довкілля. Основними напрямками співробітництва виступають:

– обмін інформацією, досвідом та інноваціями;

– реалізація стратегічного партнерства в цілях забезпечення сталого розвитку туризму;

– просування туристичних продуктів та ринків;

– розвиток ефективних політик та стратегій;

– навчання спеціалістів у галузі туризму;

– сприяння туризму на базі місцевих громад [10].

Важливо відзначити, що у 2017 році в Україні набули чинності важливі національні стандарти в сфері туризму, узгоджені з міжнародними нормами:

– ДСТУ ISO 17679:2017 «Туризм та пов'язані з ним послуги. Велнес та СПА. Вимоги до послуг»;

– ДСТУ ISO 17049:2017 «Доступне проектування. Застосування шрифту Брайля на інформаційних вказівниках, обладнанні та приладах»;

– ДСТУ ISO 23599:2017 «Вироби для надання допомоги сліпим і людям зі слабким зором. Тактильні індикатори пішохідної зони».

Угода про асоціацію має важливе значення для розвитку туристичної сфери. Так, О. Дребот та К. Бабікова відзначають, що подальший розвиток туризму в Україні потребує вдосконалення державного управління, створення сприятливих умов для такого розвитку, покращення стану інфраструктури. Міжнародне співробітництво відіграє в цьому важливу роль, а наявність в Україні природних лікувальних ресурсів, а також історичних та культурних пам'яток закладає необхідний потенціал для розвитку [11]. В іншій роботі К. Бабікова зазначає, що європейський ринок не суттєво залежить від українських туристів, тому мову слід вести, передусім, про зобов'язання України перед власним суспільством. Дослідниця доходить висновку, що в Угоді про асоціацію йдеться про потребу «децентралізації туризму як об'єкта владного управління» [4].

На жаль, усі перспективні рішення та заважені напрями розвитку були поставлені на паузу 24 лютого 2022 року із початком повномасштабного російського вторгнення на територію України. Розвиток туристичної галузі не лише призупинився, через загибель людей, руйнування туристичної інфраструктури, культурних, природних та історичних пам'яток туристична галузь зазнала значних збитків, які вкрай важко, а в окремих випадках неможливо, відшкодувати. Водночас, це не означає, що подальший розвиток не варто планувати. Окрім того, слід досліджувати можливості, які існують для туризму навіть в умовах війни (безумовно, із урахуванням безпекових аспектів). Галузь туризму здатна приносити дохід у державний бюджет, що є життєво важливим в умовах, що склалися. Тому варто детально розкрити умови, в яких опинилася галузь туризму України на сьогоднішній день, а також розглянути її майбутні перспективи.

Сучасні умови та перспективи розвитку туризму. Туристичні потоки значною мірою залежать від низки глобальних безпекових чинників. Найбільш негативно на розвиток туристичної галузі можуть вплинути:

– геополітична нестабільність, зокрема, політичні перевороты, великий ризик терористичних атак та військові дії;

– природні та екологічні катастрофи;
– незадовільний економічний стан країн походження та країн відпочинку.

В Україні найбільш несприятливими роками для туристичної галузі стали 2014 (початок російської агресії на сході країни), 2020 (пандемія COVID-19) та 2022 (повномасштабне російське вторгнення) роки. Події, що відбувалися у той час, спричинили значне скорочення туристичних потоків – як в'їзних, так і виїзних [5].

Ще в 2021 році, навіть незважаючи на карантинні обмеження, чимало туристів відвідували Україну. Порівняно з роком початку пандемії, кількість в'їзних туристів зросла більше, ніж на 26%, та становила понад 4,27 млн чоловік [12]. Україна володіє значним туристичним потенціалом, та за результатами 2021 року країна була однією з країн-лідерів у сфері туризму в Європі. Окрім того, Україна посідала перше місце за туристично-транспортною доступністю [13]. На рисунку 2 наведено кількість туристів за країнами, туристичні потоки з яких були найбільшими у 2021 році.

Проте повномасштабне вторгнення спричинило повну зупинку функціонування туристичної галузі України. У травні певна частка людей відновила подорожі, проте попит на відпочинок складав лише близько 10% від відповідного показника 2021 року.

Серед основних причин скорочення в'їзних потоків в умовах війни можна визначити:

- воєнні дії та супутні загрози, особливо в місцях ведення активних бойових дій;
- втрата та знищення ряду туристичних об'єктів, пам'яток історії, культури та архітектури, природного фонду;
- руйнування та пошкодження інфраструктури;
- порушення логістичних комунікацій;
- окупація територій та анексія АР Крим;
- закритий повітряний простір;
- підвищення цін на енергоносії та коливання курсу євро [5; 13].

Виїзний туризм постраждав, насамперед, через міграцію значної частки населення закордон, обмеження переміщення людей у зв'язку з військовим станом, небажання або обмежені можливості їхати у відпустку через кризу, пов'язану з війною. Остаточні збитки для туристичної галузі від війни на сьогоднішній день неможливо визначити. До того ж, війна триває, і нові руйнування та терористичні дії з боку російської армії відбуваються фактично кожен день [5].

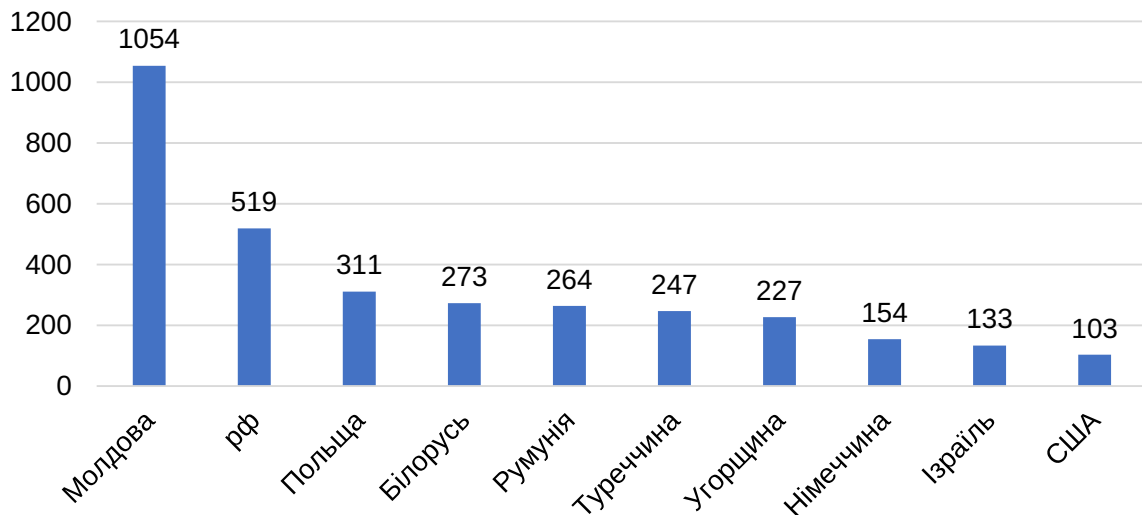

Рис. 2. Кількість в'їзних туристів в Україні в 2021 році, тис. чол.

Джерело: побудовано авторами за [12]

В умовах війни розвиток туризму в Україні відбувається переважно за рахунок внутрішнього туризму у відносно безпечні регіони країни: Карпати, Львівщину, Закарпаття, Івано-Франківщину [13]. Найчастіше такий туризм відбувається у формі культурно-пізнавальних

турів для місцевого населення або внутрішньо-переміщених осіб [12]. Загальну зміну попиту на туристичні послуги за регіонами України через відсоткове порівняння податкових надходжень від туризму представлено на рисунку 3.

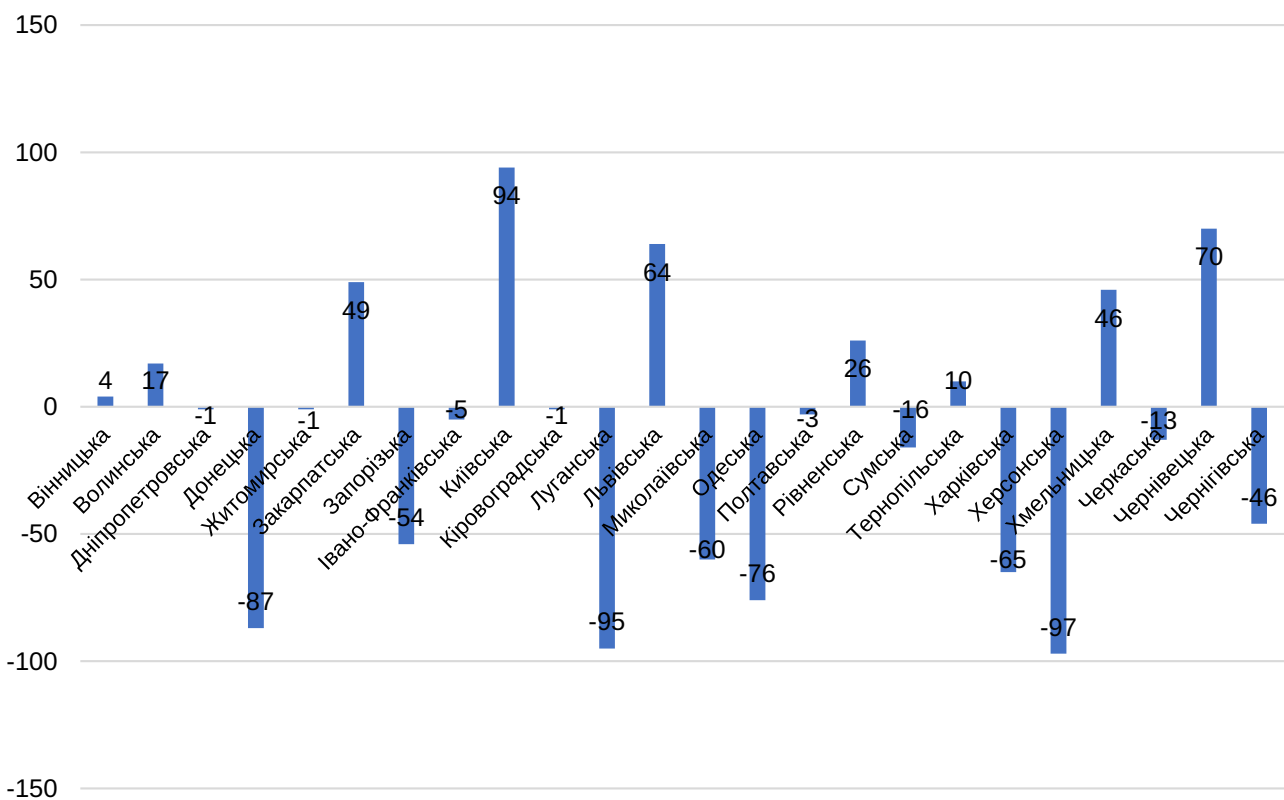

Рис. 3. Відсоткове порівняння податкових надходжень від туризму у 2023 році порівняно з 2021 роком за регіонами України

Джерело: побудовано авторами за [14]

Збільшення податкових надходжень від туризму у 2023 році, порівняно з 2021, відбулося у відносно безпечних регіонах, наприклад, Закарпатській, Київській, Львівській, Чернівецькій, Хмельницькій областях. Водночас, значне скорочення податкових надходжень характерне для найбільш небезпечних регіонів – Луганської, Донецької, Херсонської, Харківської, Одеської, Миколаївської, Запорізької, Чернігівської областей. Детально обсяг податкових надходжень за кожною з областей та для м. Києва у 2021–2023 рр. представлено в таблиці 1.

Наведені дані підтверджують, що регіони, які наближені до кордонів рф і знаходяться під постійними обстрілами з боку агресора, зазнають найбільше скорочення податкових надходжень від туризму. Найбільших втрат у грошовому виразі зазнала Одеська область

(-239,3 млн грн), найбільший приріст зафіксовано для Львівської області (+97,4 млн грн).

Варто зазначити, що військова агресія рф впливає не лише на туристичну галузь України. Зокрема, для країн ЄС це також означає втрату туристів з України, складнощі через відміну перельотів з/в Україну, зростання цін на авіаквитки, спричинене зростанням вартості палива через санкції щодо рф. До того ж, розвиток міжнародного туризму в самому ЄС уповільнився через подорожчання енергоносіїв, палива та продукти. Окрім того, було зафіксовано зниження курсу євро нижче показників долара вперше з 2002 року. Отже, на сучасному етапі розвиток двосторонніх взаємовідносин між українським та світовим сектором туризму є фактично неможливим [15]. Тому постає необхідність розробки короткострокових заходів задля підтримки туризму

Таблиця 1

Динаміка податкових надходжень за регіонами України у 2021–2023 рр. (млн грн)

	2021	2022	2023	Зміна 2023/2021
Вінницька	19,1	18,3	19,9	0,8
Волинська	9,4	9	11,1	1,7
Дніпропетровська	70,7	52,9	69,6	-1,1
Донецька	42,4	16,3	5,6	-36,8
Житомирська	9,9	6,3	9,8	-0,1
Закарпатська	42,2	51,7	62,8	20,6
Запорізька	76	22,8	10,6	-65,4
Івано-Франківська	103,9	136,6	99,1	-4,8
Київська	88,9	120	172,8	83,9
Кіровоградська	11,1	8	10,9	-0,2
Луганська	6,7	1,8	0,3	-6,4
Львівська	151	197,4	248,4	97,4
Миколаївська	33,4	11,6	13,3	-20,1
Одеська	315,4	66	76,1	-239,3
Полтавська	31,8	25,6	30,9	-0,9
Рівненська	11,3	9,6	14,2	2,9
Сумська	8,1	5,6	6,9	-1,2
Тернопільська	12,3	11,1	13,6	1,3
Харківська	73,4	31,3	25,9	-47,5
Херсонська	46	9,9	1,3	-44,7
Хмельницька	15,1	16,5	22	6,9
Черкаська	15,9	13,1	13,9	-2
Чернівецька	12,6	14,7	21,4	8,8
Чернігівська	13,2	9,2	7,1	-6,1
м. Київ	559,2	318,6	354,1	-205,1

Джерело: побудовано автором за [14]

тичної сфери в межах внутрішнього туристичного ринку, а також складання довгострокових стратегічних планів на майбутнє.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений у статті аналіз доводить, що в сучасному світі розвиток туристичної галузі в країні не може бути повноцінним, якщо відбувається окремо без співпраці з іншими державами. Іншим важливим висновком є те, що однією з необхідних умов для такого розвитку стає безпека туристичної галузі, яка не може бути забезпечена, коли країна знаходиться у стані війни.

Водночас, було зауважено, що навіть воєнні умови не можуть стати підставою для повного припинення розвитку туризму або, принаймні, розробки планів на майбутнє відновлення. В ситуації, що склалася для України, важливо підтримувати туристичну галузь діями короткострокового характеру, як-от розвиток окремих напрямів внутрішнього туризму у відносно безпечних регіонах. Окрім того, важливо докладати зусиль для розбудови стратегічних довгострокових планів, що стосуються післявоєнного відновлення галузі та розбудови міжнародних відносин у сфері туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковтуник І. І. Міжнародний туризм у світовій економіці, міжнародна співпраця. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2022. № 21. С. 105–107. URL: <http://surl.li/tnsbb> (дата звернення: 04.05.2024).
2. Демко В. С. Перспективи розвитку міжнародного туризму України. *Сучасні виклики та перспективи розвитку економіки і бізнесу* : зб. тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 6 грудня 2023 р. Запоріжжя : ТДАТУ, 2023. С. 34–37. URL: <http://surl.li/tnsbf> (дата звернення: 04.05.2024).
3. Чирва О. Г., Литвин О. В. Вплив міжнародного співробітництва та розвиток туризму в Україні. *Сталлий економічний розвиток: актуальні проблеми та механізми забезпечення* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф., м. Умань, 9 квіт. 2020 р. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. С. 273–276. URL: <http://surl.li/tnsax> (дата звернення: 04.05.2024).
4. Бабікова К. О. Методичні аспекти оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційного туризму в контексті євроінтеграції України. *Агросвіт*. 2021. № 13–14. С. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.13-14.25> (дата звернення: 04.05.2024).
5. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. 2022. № 4 (11). URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14769> (дата звернення: 04.05.2024).
6. Ковтуник І. І. Міжнародні відносини в галузі туризму. *Сорок сьомі економіко-правові дискусії* : матеріали міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції, м. Львів, 27 травня 2020 р. Львів, 2020. С. 35–36. URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1592857727.pdf#page=35 (дата звернення: 04.05.2024).
7. Міжнародні акти. *Міністерство економіки України*. <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f20f8019-3c3c-4bda-b825-fe00f978a4dd&title=MizhnarodniAkti> (дата звернення: 06.05.2024).
8. Худавердієва В. А. Міжнародний туризм як чинник європейської інтеграції України: історія, сучасний стан і перспективи розвитку. *Південний архів (історичні науки)*. 2022. № 39. С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-5> (дата звернення: 04.05.2024).
9. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Угода України від 14 черв. 1994 р. : станом на 1 верес. 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 06.05.2024).
10. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Каб. Міністрів України від 25 жовт. 2017 р. № 1106 : станом на 18 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
11. Дребот О. І., Бабікова К. О. Організаційно-економічний механізм розвитку рекреаційного туризму в контексті Євроінтеграції. *Агроекологічний журнал*. 2021. № 2. С. 78–86. URL: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.2.2021.234461> (дата звернення: 04.05.2024).
12. Литвин О. Міжнародний туризм в сучасних умовах кризи і соціально-економічних потрясінь. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-17> (дата звернення: 04.05.2024).
13. Бригілевич Г., Мальська М. Вплив міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток України в умовах війни. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9 (16). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-50-59](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-50-59) (дата звернення: 04.05.2024).

14. Динаміка податкових надходжень від регіонів за три квартали 2023 року. ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nahodzhen-vid-regioniv-za-tri-kvartali-2023-roku> (дата звернення: 06.05.2024).

15. How the war in Ukraine will affect European tourism. *Globetrender Intelligence*. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism/> (дата звернення: 04.05.2024).

REFERENCES:

1. Kovtunyk, I. I. (2022). Mizhnarodnyi turizm u svitovii ekonomitsi, mizhnarodna spivpratsia [International tourism in the world economy, international cooperation]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka – The Research Papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University*, vol. 21, pp. 105–107. Available at: <http://surl.li/tnsbb> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

2. Demko, V. S. (2023). Perspektyvy rozvytku mizhnarodnoho turyzmu Ukrainy [Prospects for the development of international tourism in Ukraine]. *Suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku ekonomiky i biznesu : zb. tez dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Zaporizhzhia, December 6th, 2023)*. Zaporizhzhia: TDATU, pp. 34–37. Available at: <http://surl.li/tnsbf> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

3. Chyrva, O. H., & Lytvyn, O. V. (2020). Vplyv mizhnarodnoho spivrobitnytstva ta rozvytok turyzmu v Ukraini [The influence of international cooperation and the development of tourism in Ukraine]. *Stalyi ekonomichnyi rozvytok: aktualni problemy ta mekhanizmy zabezpechennia : materialy Mizhnar. nauk-prakt. konf. (Uman, April 9th, 2020)*. Uman: VPTs «Vizavi», pp. 273–276. Available at: <http://surl.li/tnsax> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

4. Babikova, K. O. (2021). Metodychni aspekty otsiniuvannia resursnoho potentsialu rekreatsiinoho turyzmu v konteksti yevrointehratsii Ukrainy [Methodical aspects of evaluating the resource potential of recreational tourism in the context of the European integration of Ukraine]. *Agrosvit*, vol. 13–14, pp. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.32702/306-6792.2021.13-14.25> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

5. Barvinok, N. (2022). Vplyv hlobalnykh bezpekovykh faktoriv na rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v Ukraini [The influence of global security factors on the development of international tourism in Ukraine]. *Věda a perspektivy*, vol. 4 (11). Available at: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14769> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

6. Kovtunyk, I. I. (2020). Mizhnarodni vidnosyny v haluzi turyzmu [International relations in the field of tourism]. *Sorok somi ekonomiko-pravovi dyskusii : materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii (Lviv, 27th May, 2020)*. Lviv, pp. 35–36. Available at: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1592857727.pdf#page=35 (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

7. Ministry of Economy of Ukraine. (n.d.). *International acts*. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f20f8019-3c3c-4bda-b825-fe00f978a4dd&title=MizhnarodniAkti> (accessed May 6, 2024). (in Ukrainian)

8. Khudaverdieva, V. A. (2022). Mizhnarodnyi turizm yak chynnyk yevropeiskoi intehratsii Ukrainy: istoriia, suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [International tourism as a factor of European integration of Ukraine: history, current state and development prospects]. *Pivdennyi arkhiv (istorychni nauky) – South Archive (Historical Sciences)*, vol. 39, pp. 35–43. Available at: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-5> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

9. Agreement on partnership and cooperation between Ukraine and the European Communities and their member states: Ukraine Agreement dated June 14, 1994: as of September 1, 2017. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (accessed May 6, 2024). (in Ukrainian)

10. On the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: Cabinet Resolution of the Ministers of Ukraine dated October 25, 2017 No. 1106: as of September 18, 2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п#Text> (accessed May 6, 2024). (in Ukrainian)

11. Drebot, O. I., & Babikova, K. O. (2021). Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm rozvytku rekreatsiinoho turyzmu v konteksti Yevrointehratsii [Organizational and economic mechanism of development of recreational tourism in the context of European integration]. *Ahroekolohichniy zhurnal – Agroecological Journal*, vol. 2, pp. 78–86. Available at: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.2.2021.234461> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

12. Lytvyn, O. (2022). Mizhnarodnyi turizm v suchasnykh umovakh kryzy i sotsialno-ekonomichnykh potriasin [International tourism in modern conditions of crisis and socio-economic upheavals]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 40. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-17> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)

13. Bryhilevych, H., & Malska, M. (2022). Vplyv mizhnarodnoho turyzmu na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok Ukrainy v umovakh viiny [The influence of international tourism on the socio-economic development of Ukraine in the conditions of war]. *Věda a perspektivy*, vol. 9 (16). Available at: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-50-59](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-50-59) (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)
14. SATD. (2023). *Dynamika podatkovykh nadkhodzen vid rehioniv za try kvartaly 2023 roku* [Dynamics of tax revenues from regions for three quarters of 2023]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dynamika-podatkovih-nadhodzhen-vid-regioniv-za-tri-kvartali-2023-roku> (accessed May 6, 2024). (in Ukrainian)
15. Globetrender Intelligence. (2022). *How the war in Ukraine will affect European tourism*. Available at: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism/> (accessed May 4, 2024). (in Ukrainian)